

7 միայն ունէր. սակայն երկայն տողս իսկապէս երկու անգամ միայն ունի, բացատրութեան պէսպիսութիւն մոցնելու համար երկարած. իրից ըսել կ'ուզէ.

Երկուէր | եւ (ծովուն) եղէ գնդին:
Ընդ եղէքուն գնդ | ծովի ելունէր.

«Եղէքան» յատկացողից շեշտ չունի, «փող» յատկացեալին հետ մէկ բառ կը համարուի (է. 4.)

Ընդ եղէքուն գնդ | Բաց ելունէր.

Ինչպէս վերը «ծովուն» է շեշտուած, հոս ալ «բոց»-ը: «Ելունէր» բայը «ծովի» եւ «բոց» գոյականներուն քով ձեւական կարեւորութիւն միայն ունի եւ առանց շեշտի է:

Եւ — է Բոցին | պարտնէին էլունէր:
Եւ — հոգի | հէր — ունէր.

Հոս «հոգի» գոյականը իրիւս ածական դրուած է, եւ կրնար առանց շեշտի մնալ, սակայն.

Եւ հոգի հէր | ունէր.

Սակայն նկատելով այդ «հոգի» ածականին մասնաւոր կարեւորութիւնը, պատշաճ կ'ըլլայ շեշտել զայն եւ այսպէս զարմացումի զգացումը ուժգնօրէն յայտնել: Այսպէս ընկու պատշաճութիւնը աւելի որոշ է հետեւեալ տողին մէջ.

Այս թէ Բոց | ունէր հոգիս.

Գեղեցիկ օրինակ մը որ ցոյց կու տայ լծէ բացատրիկ կարեւորութիւն ունեցող ածական մը կրնայ շեշտուիլ եւ անդամի մը կենդրոնը դառնալ առանց իր գոյականը շեշտի իրաւունքէն անպատճառ զրկելու:

Այս տողին «այս լծէ» աւելորդ կցուածի մը երեւոյթն ունի. եւ որովհետեւ մեր անգիր բնականօրէն տղան շատցնելու համար երբեք աւելորդ բառեր չեն գործածեր, այս տողը պէտք է ըլլար կամ «բոց ունէր մօրուս», եւ կամ «այս Զո բոց ունէր մօրուս», Այս վերջինը շատ հաւանական կ'երեւնայ երբ յիշենք լծէ Անայ այն երգը որ փետային անձնական գեղեցկութիւնը կը գովէ, կ'ըսէ «էսէն ես քու պոյիկու բսիմ...» «անից (այսինքն ոգո») ես քու երեստ ըսիմ»,

Եւ — ինչուն էին | յերէնիսն:

Գողթան երգոց մէջ երկայն տողերով հատակոտորներ ալ կան, որոնք եւս երկու սնդամէ բաղկացած են: Զ. օ.

Տեղ — ինչ տեղոյ | է քեռայնիսն Արարչի,
Տեղոյ — Դարբնի | է հարանիսն Սննդի:

Եղեպէս եւ միւս կտորին տողերը.

Հեծա — արէ — բայն Արարչի | է Եսն — քեղեցիկ.
Եւ — հինգ — լուրջօր ինչ — քիչ — արարչի.

Եւ այլն:

Առաջին տողը 15 վանկ ունի, բայց խոսքին նշանակութիւնը երկու մասէ կը բաղկանայ, երկու անգամ, եւ իսկապէս ըսել կ'ուզէ.

Հեծա — Արարչի | է քեղ — քեղեցիկ:

«Հեծա» քաջագործութեան մը նկարագրութիւնը կը սխի, եւ զընտար շեշտն ունի առաջին անգամին մէջ: «Ես սեան» գեղեցիկ, «սեան» է շեշտուած, զի գոյականաբար վարած ածական մ'է: Երկրորդ տողին երկրորդ անգամին ածականներն շեշտելով եւ առանձին անգամներու վերածելով՝ տուած պիտի ըլլայինք անոնց անընթաց կէտ մը եւ աւելորդ կարեւորութիւն: Պարտնէին չի՛հափոկ ըլլալը չի կրնար բաղկատուիլ հերաց հրեղէն կամ մօրուաց բուցեղէն ըլլալուն:

73. Գողթան երգոց տաղաւորական կողմն ունի նաեւ Անայ ընտիր երգերը. օրինակի համար կարգանք հետեւեալ կտորը.

Դուն — պղծ — հոգի — հոգի.

«Հօրով մօրով» մէկ բառի տեղ դրուած են, «ծնողքով» ըսել կ'ուզէ. զոյգ բառին վերջինը կ'առնէ շեշտը: (է. 3.)

Հոգի — Դուն | Եւ — Դուն — Դուն.

Արարչի — Դուն | Դուն — Դուն.

Սննդի — Դուն | Դուն — Դուն.

Մեր — Դուն | Դուն — Դուն.

Մեր — Դուն | Դուն — Դուն.

Ո՛վ — Դուն | Դուն — Դուն.

Ո՛վ — Դուն | Դուն — Դուն.

Ահապէս երգին բոլոր յատկութիւններն օրօրի այս համարին մէջ կ'արտաբայուին: Ամեն տող ամբողջ խօսք մ'է. ամեն անգամ բնական բառախումբ մը, եւ տող տող խմբաւոր կոհակաձեւ կ'ընթանայ, կրնու թիւններով, պէսպիսութիւններով եւ ընդլայնութիւնով: Յանդիւրը ինքնագեղ կ'է: Անգամներ հաւասարութիւն վանկերէ շնչ բաղկացած: Բառ իւրը գրուած են այնպիսի երեքանց զիրեքերու մէջ որ, մարդ կը ստիպուի ներշնչեալ հանձարի գործ մը համարել այդ տողերը. — Ապրիս — Դուն հօրով մօրով, ու լցոյթի սրտիկու արեւումը՝ ըսելէն վերջ, հիանալի ճգնաճեղք մը կ'աւելցնէ: Արարչի

արեւմտեւ լցուի. ո ինչո՞ւ ոչ «լցուի սրտիկտ ա-
րեւմտեւ» վասն զի կ'ուզէ շնչտեւ «արեւմտ»
բառը եւ հակադրել զայն «կարծիր խնձորով» ինչ
հետեւեալ տողին մէջ: Յիշենք նաեւ թէ իրն-
ծորն ու վարդը հոս փոխաբերութիւն են. վարդը
մահական երեսն է, խնձորը՝ անոր այտերն. անց-
նողը պիտի զմայլի ու դարձողը պիտի համբուրէ
վերջը:

Ուրիշ օրինակ մ'ալ գիտենք.

Բարէ լուսնն | Դարձ էլայ |

Եւ ոչ թէ «դուրս ելայ» (է. 5):

Եւ ոչոք իտէ՞նք | Կեանք |

Ալ ուր իտէ՞նք | Կեանք |

Նսո՞ւ ենթական դուրս թողած է այս
կրկնութեան մէջ, այնքան զերծ է վստկերու
թիւը նոյն ընելու հոգէն: Սակայն այդ «եւ, ին-
չ, ապաւում մ'ով» պզտիկ եւ հաճելի պէսպիսու-
թիւնն մը կը մտնէ:

Ձգելն | Եւ երեսն ուրեմն |

Մարիկն ալ | հարցմունք արաւ, |

«Հարցմունք արաւ» եւ ոչ թէ «հարց-
մունք արաւ» (է. 5):

Աւ երեւո՞ր | Զէ առնեմք |

— Եւ ուր զգե՞նք | Ինչ |

Աւրդեմնն | Զէնք | արեւմտեւ.

«Աւրդեմնն փշեմն» (է. 4):

— Զերեմ | Եւ Լուսնն փշեմն |

Ու լուսն երեւո՞ր | Զերեւմէ:

Հարեւանցի գիտենք հոս որ «լուսն» գոյու-
կանը ածականն է «երեսն»ին, ինչպէս Գողթնն
հատկութեամբն մէջ «հոս»ը ածական էր
«հէր, ինչ: Այնպէս գաւառականը «արեւն» բառն
ալ իրրեւ ածական կը գործածէ ըսելով «արեւն
գրտեմն» իբր «արեւն», «արեւնեղէն» քրդ-
տիպ:

Մ'անէր, մ'անէր, | Դարձնէ:

Այս տողին մէջ շատ ոյժ կայ. եւ կրնայ
կարծուիլ երեք անգամեւ քաղցած «մ'անէր»,
«մ'անիծէր», եւ «մարիկ», սակայն «մ'անէր»ը
«մ'անիծէր»ին հետ մէկ բառ կը կազմէ, տնօր
արքանական է լոկ, եւ հոնտորական շեշտ չունի.
«մի», մակայլն չեղան է որ, «ի. ին կորստեամբը,
«անիծէր» բառին առաջին վանկին փոխա-
դրոտ ած է:

Մարիկ, կուական, եւ իկ մասնկով վերն ալ
ըսած էր «փշեմն»: Արդէն — գիտեցիրք թէ որ-
քան սիրուած է այդ մասնիկը Այնպէս գաւառա-
բարբառին մէջ (36), մանաւանդ բանաստեղծ-

ծական լեզուին մէջ, ուր գրեթէ ամեն գոյական
կրնայ զարգարուիլ այդ զարգումը — գտնել,
մտնել, բազմել, պտիկ, անիծել, քնիկ, ծոցիկ,
սրտիկ, թիկիկ, ձանիկ, տարիկ, աղաւնիկ,
հւայն: Մինչեւ իսկ կ'ըսէ «հաղաղութիւնիկ»,
վահագնայ երգը ցոյց կու տայ նոյն ճաշակը մեր
հեթանոս բանաստեղծներուն մէջ. «Եղեանիկ»,
«պատանկիկ», «կարմրիկ», «աչուկ»:

«Մէկ ագո՞ր իտէ՞նք | Կեանք |

Պագո՞ւ իտէ՞նք | Կեանք |

Այնպէս | Կեանք | Կեանք |

Առնունք երկայն տողով. խոշոր անգամեւ
րով օրինակ մը:

Մէկ լուսն, մարիկ, | Կեանք | Կեանք |

Այնպէս | Կեանք | Կեանք |

Առաջին տողին բացառիկ կազմը, «մի լուսն»
երկու անգամ կրկնուած, եւ «մարիկ», կուս-
կանը, կրնան կարծել առ թէ չորս անգամ,
եթէ ոչ հինգ, կը բաղադրեն զերեւոյթանշիւր
տող. սակայն երկրորդ տողը ցոյց կու տայ այդ-
պիսի ենթադրութեան մը անտեղութիւնը: Ար-
դարեւ եթէ այդ տողերը այլապէս անգամա-
տենք, կ'ունենանք.

«Մէկ լուսն, մարիկ, | Կեանք | Կեանք |

Այնպէս | Կեանք | Կեանք |

Առաջին տողը կ'ըլլայ այդպէս հինգ ան-
գամով, երկրորդը, չորսով, եւ այն այլանգակ
անտեղութեամբ որ «ասկի» բառը զատ անգամ
նկատուի, տասներեք հոգ օր, անգամը չորս վանկ
ունենայ, «արեւմտ»ը երեք վանկ, «տի գամ»ը
երկու վանկ: Այնպէս վստահօրէն ըսել թէ այդ
Այնպէս երգին ստեղծողը այնքան հեռի էր այդ-
պիսի բունագծային բաժանութեամբ զաղափարէն
ոչքան Արեւմտեւն:

74. Պ. Զապանեան դիտած է թէ Նահա-
պետ Բուշակի տաղերուն տաղաւաճութիւնը
Այնպէս երգերուն չափերուն հետ նոյն են, եւ
զգացած է թէ երկու մեծ հատուածի (7—8)
բաժնուելով աւելի քաղցրալուր կը հնչէ: Իրմէ
կ'իմանամ թէ Պ. Նորայր կը բաժնէ Բուշակի
տողերը 7—3—5, Պ. Զապանեան կը յաւելու
թէ «կրնան նաեւ բաժնուիլ 5—5—5, եւ՝
այսպէս բաժնուած՝ շեշտերը շատ լուս կ'իյնան
իւրաքանչիւր հատուածի վերջին վրայ» Եւ կու
տայ հետեւեալ իբրեւ օրինակ:

1. Պ. Զապանեան. Բնագիտ. Եւ. Եւ. 1907:

« Դուք երբ, ուրիշ | եկեք, աշխատե՛ք, | ընդ- լիցեցե՛ք |
 Կարգի՛ք | ինչպիսիք | -անի | ի ծառ- | ի ծառ-
 Բ- լիցեք ուրիշ | -բեր | -բեր | -բեր | -բեր |
 Դուք երբ, ուրիշ | -բեր | -բեր | -բեր | -բեր |
 Գ- լիցեք ուրիշ | -բեր | -բեր | -բեր | -բեր |

Կարելի է երևակայել աւելի բռնազբօսիկ
 եւ անբանական անդամատուութիւն մը։ « Ուսկից, բ
 բաժնուած է « եկեք, էն, « ունիր ի ծոցիս, բա-
 ուրը անգամ մը կաղմբը են բողբոլին կամայա-
 կան ու բունի միացումով մը, զի « ունիր, բ քե-
 րականական կապակցութիւն չունի « ի ծոցիս, ին
 չհետ, այլ « ի թեքնիք, ին չհետ, իսկ « ի ծո-
 ցիս, ին անիքնի կապակցութիւնն է « ի վար
 թափեցիր, ին չհետ։ Քուլակին մտքէն երբեք չէր
 կրնար անցնիլ բառերը խմբել այդպէս։

Վերջին երկու տողերն ալ ապահովապէս
 պէտք է բաժնուի ու կարգացոյն սա կերպով —

Քու. ուրիշ ալ ոսկի արիւր, | իմ արիւս քուրսն հա-
 լեցիր.
 Դարձար ջան հալեալ արիւր, | իմ արիւս անանջն
 անցուցիր։

75. Պէտք է փութամ աւելցնել թէ այս
 նախապաշարումը ոչ Պ. Չօպանանի յատուկ է
 եւ ոչ Պ. Կորայրի։ Լ. Բազրատունի, Լ. Լիւր-
 միւլ եւ այլք այս կարգի քերթուածներուն
 ինչպէս եւ Հին շարականներուն ընծայած են
 ոտքերու. եւ անգամներու այնպիսի յօրինուա-
 ծութիւն մը որ բողբոլին տար է անոնց։ Օտար
 ազգաց տաղաչափութեանց կանոններն են որ
 երեսակայութեամբ վերագրուած են բնիկ Հայ-
 կականին, վասն զի չէ խորհուած թէ Լայ ցեղը,
 իրեն գերազանցօրէն սիրով գեղեցիկ պարզու-
 թեան, կրնայ յղացած եւ արտագրած ըլլալ
 ամենէն բնական ու միանգամայն ամենէն գեղե-
 ցիկ ձեւը տաղաչափութեան։

Այս Հինական թիւրիմացութեան իրրեւ
 Հետեւեալը շատ ննչութիւն կրած են մեր Հե-
 ղինականը Հայ տաղաչափութեան կանոններն
 ճշգրտու։ Վիշտասանոսեան քառանգամ տողը,
 որուն արդէն անդակեցինք (70), բացառու-
 թիւներով եւ ազատութիւններով ծանրա-
 լուծ է։ Անգամը կրնայ երբեք, փոխանակ
 բերն, ունենալ երեք վանկ, մինչեւ իսկ երկուք,
 Բայց տողն երրորդ անգամը միշտ քառանգանկ
 ըլլալու է, եւ առաջին երկու տողանքները՝ Հա-
 ւաքարար՝ ոչ երբեք Նուազ քան Հինգ վանկ։
 Այս բոլորը երեսակայական են։ Քննելով մեր
 եկեղեցական երգերուն ամենէն Հինիքը, որոնք
 սկիզբարու գործ կը համարուին, — ոմանք Ա.

Սահակայ իսկ ընծայուած — կը տեսնենք թէ
 Կողման երգերուն ձեւն ու չափերն ունին, ինչ
 ալ եղած ըլլայ մեր գրական նախնեաց վրայ
 օտար գրականութեան ազդեցութիւնը, չէ կրցած
 դեռ՝ զանոնք Հեթանոսական դարուց ազդային
 տաղաչափութեան հոգիէն օտարացնել, դեռ
 անսեկութիւն ու բնական գեղեցկութիւնը կը
 սիրեն։

Լ. Սահակեան շատ գիտական ու խորա-
 թափանց ուսումնասիրութեան մը նիւթ ընելով
 մեր Հին շարականներուն տաղաչափութիւնը՝
 հաստատած է թէ ազգային հարազատ տաղա-
 չափութիւնը ամանակեալ տաղաչափութիւնն
 է։ Սակայն եւ այնպէս ինքն ալ տակաւին անոնց
 տողերը քառանգամ կը կարծէ, եւ զանոնք ան-
 գամատելու փորձը կ'ընէ ըստ այնմ։ Հակառակ
 իր բոլոր ճարտարութեան, կը վրիպի անոնց
 պատշաճեցնել այդ տարազը, ինչպէս կրնանք
 անկենդան տեսնել այժմ իր անդամատած հա-
 մարներէն զոմանս ի մէջ բերելով, նախ, ըստ
 իւր բաժնականները, յետոյ ըստ իմ փաստաբանած
 երկանգամ բաժանման։

Խորհուրդ մէջ | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Հ-ի-ի-ի-ի-ի-ի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —

Այս տողին մէջ կը սկսի աչքի զարնել
 քառանգամի Հայեցողութեան սխալը, զի Լ. Սա-
 հակեան բունգատուած է « եւ » շաղկապը ան-
 գամ մը համարել, ինչ որ բացարձակօրէն ար-
 ցելուած է ու եւ բառի համար որ շնչա չունի։

Քանի մը ուրիշ տողեր, ըստ նոյն Հեղե-
 նակի —

Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —
 Եւ ունենի | Եւ ունենի | որ ցոյց տուի |
 Եւ ունենի —

